WIEDZA OBRONNA 2025, Vol. 293 No. 4
ISSN: 2658-0829 (Online) 0209-0031 (Print)
Journal homepage: http://wiedzaobronna.edu.pl
DOI: https://doi.org/10.34752/9vxghn49

NATALIA DOMASIAK *
Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa, Polska

WYWIAD I KONTRWYWIAD W REPUBLICE FEDERALNEJ NIEMIEC PO UPADKU MURU BERLIŃSKIEGO

INTELLIGENCE AND COUNTER-INTELLIGENCE SERVICES IN THE FEDERAL REPUBLIC OF GERMANY AFTER THE FALL OF THE BERLIN WALL

ABSTRAKT: Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie ewolucji niemieckiego systemu służb wywiadowczych i kontrwywiadowczych po upadku muru berlińskiego, ze szczególnym uwzględnieniem reform prawnych i instytucjonalnych wprowadzonych po 1990 oraz 2001 roku. Badanie odpowiada na główne pytanie badawcze: jakie zmiany zaszły w niemieckich służbach specjalnych po upadku muru berlińskiego i atakach z 11 września 2001 roku oraz jaki był ich wpływ na efektywność i zakres działania tych służb. Weryfikowana jest główna hipoteza, zgodnie z którą transformacja niemieckich służb, ukierunkowana na zwiększenie efektywności i dostosowanie do nowych zagrożeń, prowadziła do rozbieżności między rozszerzeniem możliwości operacyjnych a zapewnieniem kontroli demokratycznej i ochrony praw obywatelskich. W ramach analizy zastosowano metodykę SATs (Structured Analytic Techniques), w tym analizę chronologiczną, instytucjonalną, porównawczą, case study oraz analizę legislacyjną i funkcjonalną. Pozwoliło to na rekonstrukcję procesu reform, ocenę dynamiki zmian, a także porównanie kompetencji, narzędzi operacyjnych i mechanizmów kontroli BND, BfV, LfV i MAD. Szczegółowej analizie poddano także przypadki współpracy służb niemieckich z partnerami sojuszniczymi i wyzwania związane z lustracją oraz dekomunizacją po 1990 roku. Zasadniczym wnioskiem jest ukazanie stopniowej, wielowymiarowej transformacji niemieckiego systemu wywiadowczego: od likwidacji struktur NRD i lustracji kadr, przez rozszerzenie uprawnień w ramach legislacji antyterrorystycznej, aż po wprowadzenie wielostopniowej i złożonej kontroli parlamentarnej. Proces ten był warunkiem koniecznym adaptacji do nowych zagrożeń i zwiększenia transparentności, jednak nie wyeliminował wyzwań związanych z koordynacją między służbami oraz zapewnieniem pełnej równowagi między bezpieczeństwem a poszanowaniem praw obywatelskich.

SŁOWA KLUCZOWE: upadek muru berlińskiego, zimna wojna, służby wywiadowcze, służby kontrwywiadowcze, Republika Federalna Niemiec, Niemiecka Republika Demokratyczna

ABSTRACT: This article aims to present the evolution of the German intelligence and counterintelligence system after the fall of the Berlin Wall, with a focus on the legal and institutional reforms introduced after 1990 and 2001. The study addresses the key research question of what changes occurred in the German special services following the fall of the Berlin Wall and the 11 September 2001 attacks, and the impact these changes had on the effectiveness and scope of these services. According to the main hypothesis, the transformation of the German services, which aimed to increase their effectiveness and adapt to new threats, led to a divergence between the expansion of operational capabilities and the assurance of democratic control and the protection of civil rights. The analysis employed the Structured Analytic Techniques (SAT) methodology, incorporating chronological, institutional, and comparative analyses, case studies, legislative analyses, and functional analyses. This enabled the reconstruction of the reform process, an assessment of the dynamics of change and a comparison of the competences, operational tools and control mechanisms of the BND, BfV, LfV and MAD to be carried out. The study also analysed cases of cooperation between German services and their allied partners, as well as the challenges associated with vetting and decommunisation after 1990 in detail. The main conclusion is that the German

* **mgr Natalia Domasiak**, War Studies University, Warsaw, Poland
https://orcid.org/0009-0001-5162-6498 ndomasiak@gmail.com
Copyright (c) 2025 Natalia Domasiak. This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share Alike 4.0 International License.

intelligence system underwent a gradual, multidimensional transformation: from the dissolution of GDR structures and vetting of personnel, to the extension of powers under anti-terrorism legislation and the introduction of multi-level, complex parliamentary control. While this process was a prerequisite for adapting to new threats and increasing transparency, it did not eliminate the challenges associated with coordination between services or ensure a full balance between security and respect for civil rights.

KEYWORDS: fall of the Berlin Wall, Cold War, intelligence services, counter-intelligence services, Federal Republic of Germany, German Democratic Republic

WPROWADZENIE

Sytuacja problemowa

Upadek muru berlińskiego i zjednoczenie Niemiec w 1989 roku zapoczątkowały gruntowne zmiany w krajobrazie politycznym i geopolitycznym Europy. Jednym z kluczowych aspektów transformacji ustrojowej było rozwiązanie struktur Niemieckiej Republiki Demokratycznej, w tym jej rozbudowanego aparatu wywiadowczego – Ministerstwa Bezpieczeństwa Państwowego (*Ministerium für Staatssicherheit – MfS*), znanego jako Stasi, wraz z jego pionem zagranicznym, Głównym Zarządem Wywiadu (*Hauptverwaltung Aufklärung – HVA*). Likwidacja enerdowskich służb i włączenie ich zasobów do struktur Republiki Federalnej Niemiec stanowiło złożone wyzwanie, wymagające rozliczenia z przeszłością, dekomunizacji, dostępu do akt Stasi, weryfikacji tysięcy funkcjonariuszy oraz określenia statusu i potencjalnego wykorzystania byłych agentów[1] HVA przez BND.

Autorka analizuje proces transformacji niemieckich służb specjalnych po 1989 roku, ze szczególnym uwzględnieniem zmian w Federalnej Służbie Wywiadowczej (*Bundesnachrichtendienst* – BND), Federalnym Urzędzie Ochrony Konstytucji (*Bundesamt für Verfassungsschutz – BfV*)[2] i Służbie Kontrwywiadu Wojskowego (*Militärischer Abschirmdienst – MAD*). Ponadto omówione zostaną reformy wprowadzone po atakach z 11 września 2001 roku, w tym tzw. pakiet antyterrorystyczny z 2001 roku i kolejne ustawy mające na celu zwiększenie bezpieczeństwa wewnętrznego. Analizie poddane zostaną także zmiany w zakresie kontroli parlamentarnej nad służbami specjalnymi, w tym ustawa z 2016 roku wzmacniająca uprawnienia Parlamentarnej Komisji Kontroli. Artykuł przedstawi również przegląd instytucjonalny obecnego systemu służb wywiadowczych RFN, w tym zadania i kompetencje BND, BfV, LfV i MAD.

[1] Agent, czyli osobowe źródło informacji służby specjalnej, głównie wywiadowczej niebędącym jej kadrowym pracownikiem; tajny współpracownik; szpieg. Źródło: J.H. Larecki, Wielki leksykon tajnych służb świata. Organizacje wywiadu, kontrwywiadu i policji politycznych, terminologia profesjonalna i żargon operacyjny, Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 2017, s. 27-29.

[2] Oprócz BfV, który posiada kompetencje ogólnokrajowe, w Niemczech funkcjonują także Krajowe Urzędy Ochrony Konstytucji (*Landesbehörden für Verfassungsschutz – LfV*), działające na poziomie landów. W związku z federalnym ustrojem państwa niemieckiego, LfV nie są podporządkowane organizacyjnie ani kompetencyjnie BfV. Źródło: D. Pożaroszczyk, *Federalny Urząd Ochrony Konstytucji – zadania i charakterystyka zwalczanych zagrożeń*, „Przegląd Bezpieczenstwa Wewnętrznego", nr 5 (8) 2013, s. 161.

CELE BADAŃ

Cel główny badań

Celem artykułu jest przedstawienie ewolucji niemieckiego systemu służb specjalnych w kontekście zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa i wyzwań związanych z ochroną demokratycznych wartości. Osiągnięcie celu artykułu wymaga sformułowania również celów szczegółowych:

1. cel poznawczy – analiza procesu transformacji niemieckich służb specjalnych po upadku muru berlińskiego
2. cel wyjaśniający – wyjaśnienie, w jaki sposób proces likwidacji służb wywiadowczych NRD, reformy po 11 września 2001 roku i zmiany legislacyjne wpłynęły na uprawnienia, zakres działania i system kontroli niemieckich służb specjalnych.

PROBLEMY BADAWCZE

Główny problem badawczy

Główny problem badawczy został sformułowany w formie pytania: „Jakie zmiany zaszły w niemieckich służbach specjalnych po upadku muru berlińskiego i atakach z 11 września 2001 roku oraz jak te zmiany wpłynęły na ich efektywność i zakres działania?".

Szczegółowe problemy badawcze

Problemy szczegółowe również zostały sformułowane w formie pytań i brzmią następująco:

- Jak przebiegł proces reformy niemieckich służb po upadku muru berlińskiego i zjednoczeniu Niemiec?
- Jakie zmiany legislacyjne i organizacyjne wprowadzono w celu zwiększenia efektywności niemieckich służb specjalnych po 2001 roku?
- Jak wygląda obecny system służb wywiadowczych RFN i jakie są jego główne zadania i kompetencje?

HIPOTEZY BADAWCZE

Hipoteza główna

Główna hipoteza badawcza: Transformacja niemieckich służb specjalnych po 1989 i 2001 roku, choć ukierunkowana na zwiększenie efektywności i dostosowanie do nowych zagrożeń, doprowadziła do rozbieżności między rozszerzeniem możliwości operacyjnych a zapewnieniem odpowiedniej kontroli demokratycznej i poszanowania praw obywatelskich.

Hipotezy szczegółowe

Proces reformy niemieckich służb po upadku muru berlińskiego i zjednoczeniu Niemiec charakteryzował się rozwiązaniem służb wywiadowczych NRD (MfS i HVA), weryfikacją byłych funkcjonariuszy, co wpłynęło na początkowe luki operacyjne i wymagało reorientacji celów BND, BfV i MAD w nowej sytuacji geopolitycznej.

Wprowadzone po 2001 roku zmiany legislacyjne i organizacyjne doprowadziły do zwiększenia efektywności niemieckich służb specjalnych w zwalczaniu terroryzmu i innych zagrożeń, ale

także skutkowały rozszerzeniem uprawnień służb kosztem potencjalnego naruszenia prywatności obywateli i wywołały kontrowersje dotyczące tajnej współpracy z zagranicznymi służbami wywiadowczymi.

Obecny system służb wywiadowczych RFN charakteryzuje się podziałem kompetencji pomiędzy Federalną Służbę Wywiadowczą (BND) odpowiedzialną za wywiad zagraniczny, Federalny Urząd Ochrony Konstytucji (BfV) i Krajowe Urzędy Ochrony Konstytucji (LfV) zajmujące się bezpieczeństwem wewnętrznym, oraz Służbę Kontrwywiadu Wojskowego (MAD), co ma zapewniać wieloaspektowe podejście do bezpieczeństwa państwa, ale może prowadzić do problemów z koordynacją i wymianą informacji w obliczu złożonych zagrożeń hybrydowych, pomimo wzmocnienia kontroli parlamentarnej w 2016 roku.

METODY BADAWCZE

Badania, których wyniki zostały opracowane w niniejszym artykule zostały przeprowadzone za pomocą metodyki SATs (ang. *Structured Analytic Techniques* – strukturyzowanych technik analitycznych)[3]. Pierwszą z zastosowanych metod badawczych była analiza chronologiczna. Metoda ta pozwala na śledzenie dynamiki zmian i identyfikację punktów zwrotnych. za pomocą której wykonana została rekonstrukcja sekwencji działań: rozwiązanie MfS i HVA, proces lustracji, próby wykorzystania zasobów, wzmocnienia legislacyjnego po 2001 r. i reformy nadzoru nad służbami (2016).

Analiza instytucjonalna stosowana jest do porównywania zakresu uprawnień, narzędzi operacyjnych i mechanizmów kontrolnych. Użyto jej do badania struktury, kompetencji i relacji między BND, BfV, LfV i MAD, analizy wpływu federalizmu na system ochrony konstytucji i kontrwywiadu oraz oceny realnej współpracy między służbami w obliczu zagrożeń hybrydowych.

Analiza porównawcza została użyta do porównania zakresu uprawnień, narzędzi operacyjnych i mechanizmów kontrolnych. Kolejną zastosowaną metodą było studium przypadku zastosowane do tzw. „Sprawy Rosenholz" i „operacji Reiswolf" pod kątem sprawdzenia jej wpływu na wiedzę RFN o strukturach HVA.

Badanie kontrowersji wokół współpracy BND z NSA lub innymi służbami sojuszniczymi zostało przeprowadzone za pomocą analizy problemowej. Analiza legislacyjna została wykonana dla pakietu antyterrorystycznego z 2001 r., ustaw antyterrorystycznych kolejnej dekady oraz ustawy o Komisji Kontroli z 2016 r. oraz wykonania oceny zgodności rozszerzonych uprawnień z prawem unijnym i standardami praw człowieka.

Analiza funkcjonalna posłużyła do identyfikacji faktycznego zakresu działań służb, oceny skuteczności systemu wymiany informacji i wskazania luk (np. braku pełnej interoperacyjności między BND a LfV).

[3] R.H. Pherson, R.J. Heuer, *Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis*, SAGE Publications 2020, s. 361–387; J. Kozłowski, M. Pelc, T. Zieliński, *Metody, techniki i narzędzia analityczne*, cz. 1, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2024, s. 221-224.

NOWY PORZĄDEK PO UPADKU MURU BERLIŃSKIEGO

Zakończenie zimnej wojny (upadek muru berlińskiego i zjednoczenie Niemiec) oznaczały koniec istnienia Niemieckiej Republiki Demokratycznej i wszystkich wschodnioniemieckich instytucji, w tym instytucji wywiadowczych. Rozwiązanie enerdowskich służb było dużym wzywaniem i wymagało m.in. „rozliczenia z przeszłością totalitarnego reżimu, dekomunizacją, dostępem do akt Stasi i listy tajnych współpracowników, a także wykorzystania i ewentualnego udziału funkcjonariuszy wywiadu NRD w strukturach wywiadu zjednoczonego państwa niemieckiego”[4]. Działalność wywiadowcza zjednoczonych Niemiec opierała się na wywiadzie RFN.

Jesienią 1989 roku jeszcze zanim Erich Mielke poddał się do dymisji, wydał on dyrektywę, która rozpoczęła proces niszczenia archiwów Stasi (operacja „Reiswolf”). Proces ten rozpoczął się natychmiast i szybko stał się zauważalny dla opinii publicznej – nad siedzibami Stasi unosiły się chmury dymu, a kolumny ciężarówek przewoziły ogromne ilości dokumentów do papierni w różnych częściach kraju[5]. W archiwach znajdowały się m.in. raporty informatorów, dane dotyczące manipulacji wyborami, listy tajnych współpracowników. Wszystkie wrażliwe dane miały zostać niezwłocznie przesłane z biur terenowych do siedziby Stasi w Berlinie, a dokumenty operacyjne miały zostać zebrane w ciągu tygodnia i przesłane do Moskwy. Natomiast materiały o mniejszym znaczeniu miały zostać zniszczone w obiektach Armii Radzieckiej za pomocą miotaczy ognia. Dzięki protestom społeczeństwa przeciwko niszczeniu akt, zajmowaniem przez nich siedzib biur regionalnych i okręgowych udało się uratować część materiałów[6]. Protestujący traktowali te dokumenty jako kluczowe dowody naruszeń praw człowieka, które miały posłużyć w przyszłych debatach nad wydarzeniami tego okresu oraz do weryfikacji osób na stanowiskach publicznych lub w administracji publicznej w celu ujawnienia ich wcześniejszej działalności jako “nieoficjalnych współpracowników”[7].

Główny nacisk kładziono nie tylko na niszczenie akt, które dostarczały informacji o nieoficjalnych sieciach, ale także na dokumenty podstawowe, które mogły dać wgląd w sposób działania HVA i jej główne obszary działalności oraz na kartoteki. Wszystkie akta HVA, wydziału szpiegowskiego MfS, zostały zniszczone, z wyjątkiem kilku pozostałości. Zniszczono również znaczną część akt Hauptabteilung III, odpowiedzialnej za przechwytywanie elektroniczne. Niszczenie zagranicznych akt szpiegowskich miało miejsce na terenie całej NRD, z wyjątkiem Lipska, gdzie komitet obywatelski zignorował rozkazy niszczenia wydane zarówno przez rząd, jak i przez organ kontrolny działaczy praw obywatelskich – „Okrągły Stół” – i w ten sposób ocalił nie tylko krajowe akta Stasi, ale także dokumenty HVA[8]. Były to przede wszystkim rozkazy, instrukcje służbowe, wytyczne i inne dokumenty wydane przez nadrzędne organy terytorialne (administracje okręgowe, ministerstwo), które istniały co najmniej w jednym egzemplarzu – nie można więc mówić

[4] M. A. Kamiński, *Ewolucja wywiadu jako instytucji państwa*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2021, s. 374.

[5] J. Legner, Co*mmissioner for the Stasi files, American Institute for Contemporary German Studies, Key Institutions of German Democracy*, Series 7 (Washington, 2003, s. 9.

[6] J. Adams, *Historical Dictionary of German Intelligence*, Lanham 2009, s. 366-367.

[7] D. Hovestädt, *A legacy of the DDR The Stasi Records Archive*, s. 220, 222 [w:] J. Boel, P. Cnavaggio, A. Gonzales Quintana, *Archives and Human Rights*, London 2021.

[8] J. Legner, op. cit.

o całkowitej likwidacji tych zasobów. Ponadto operacyjne procedury, operacyjne kontrole osób oraz części I (akta personalne) procedur IM, a także materiały pochodzące z kontroli pocztowej (wydział M) i nadzoru telefonicznego (wydziały 26 i III) znajdujące się w urzędach powiatowych miały zostać przeniesione do administracji okręgowej w celu zapewnienia im bezpieczeństwa[9]. W rzeczywistości w dawnej centrali HVA zachowało się niewiele dokumentów zawierających takie informacje.

Pomimo tej kampanii niszczenia zachowały się kluczowe materiały, takie jak kartoteki, bazy danych i informacje zebrane między innymi dla kierownictwa partii – około 13 000 z 63 000 prowadzonych spraw. Kopie lub odpisy tych kartotek otrzymały nazwę „Rosenholz"[10].

„Rozenholz", czyli mikrofilmy z aktami HVA, wykonane przez MfS, które trafiły w nieznany dotąd sposób w ręce amerykańskiej agencji wywiadowczej CIA *(Central Intelligence Agency – CIA*). Po wieloletnich staraniach rządu federalnego Niemiec, w 1999 roku Amerykanie rozpoczęli zwracanie Niemcom kopii mikrofilmów na płytach CD. Do marca 2003 r. do archiwum dokumentów Stasi przekazano 381 płyt CD. Warunkiem zwrotu było uznanie dokumentów za tajne, jednak w czerwcu 2003 r. zniesiono tę klasyfikację. Od tego czasu dokumenty podlegają tym samym zasadom wykorzystania, co inne dokumenty Stasi[11].

Pod nazwą „Rosenholz" kryją się trzy rodzaje dokumentów służb wywiadowczych NRD. Największą część stanowi ok. 293 000 kartotek personalnych (formularz F 16) – zawierają one dane nie tylko agentów, ale też osób z ich otoczenia i osób wzbudzających zainteresowanie HVA. Często pod jednym numerem rejestracyjnym figurowało kilka osób. Karty indeksowe tworzono również dla fikcyjnych danych osobowych. Dlatego też nie jest możliwe jednoznaczne zidentyfikowanie agentów. Drugi typ to ok. 57 000 kart indeksowych spraw (formularz F 22), zawierających informacje o rodzaju sprawy i numer rejestracyjny. Nie zawiera on prawdziwego nazwiska, ale pseudonim, kilka danych osobowych i dokładniejsze charakterystyki, takie jak motyw działania wywiadowczego i rok rekrutacji. Trzecią część stanowi ok. 1700 arkuszy statystycznych dotyczących informatorów, z pseudonimami i charakterystykami, ale bez nazwisk, powiązanych z kartami F 16 i F 22. Całość stanowi narzędzie do identyfikacji nieoficjalnych współpracowników HVA, głównie obywateli dawnej RFN. Dokumenty „Rosenholz" nie są więc aktami, a jedynie kartotekami i w tym zakresie stanowią jedynie pomoc w wyszukiwaniu informacji[12].

Władze zjednoczonych Niemiec podjęły decyzję, że funkcjonariusze MfS nie będą mogli kontynuować pracy w służbach wywiadowczych zjednoczonych Niemiec. Decyzja ta rodziła pewne trudności, ponieważ w 1989 roku Stasi zatrudniało aż 91 tysięcy osób. Większość z nich była daleka od osiągnięcia wieku emerytalnego – 90% miało mniej niż 50 lat, a wśród nich aż 46% nie przekroczyło 30. Tylko nieliczni znaleźli nowe zatrudnienie w strukturach administracji państwowej

[9] R. Engelmann, C. Halbrock, F. Joestel, *Vernichtung von Stasi-Akten Eine Untersuchung zu den Verlusten 1989/90*, Berlin 2020, s. 18.

[10] H. Müller-Enbergs, *„Rosenholz". Eine Quellenkritik*, BF informiert 28/2007, s. 5.

[11] *Die Rosenholz Dateien,* https://www.bundesarchiv.de/themen-entdecken/online-entdecken/themenbeitraege/die-rosenholz-dateien/ [dostęp: 7.08.2025].

[12] H. Müller-Enbergs, op. ct., s. 6-7.

związanej z bezpieczeństwem. Około 1500 osób rozpoczęło pracę w policji, około 1000 zostało przyjętych do Federalnej Straży Granicznej, a między 150 a 200 podjęło zatrudnienie w administracji każdego z landów we wschodnich Niemczech. Dla pozostałych konieczne było poszukiwanie nowej pracy, m.in. w licznych prywatnych agencjach ochrony[13].

Należy wziąć pod uwagę fakt, iż wielu z nich dobrze znało tajemnice Stasi. Z tego powodu stali się oni celem obcych służb specjalnych. Zagrożenie to dotyczyło głównie funkcjonariuszy wywiadu zagranicznego HVA. Po zjednoczeniu Niemiec w 1990 roku rozpoczął się intensywny wyścig o pozyskanie najbardziej wartościowych byłych agentów oraz dostępu do cennych archiwów służb bezpieczeństwa NRD. Roger Faligot, Jean Guisnel i Remi Kauffer porównali tę sytuację do powojennych zmagań CIA i NKWD (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSRR – NKWD), które po 1945 roku rywalizowały o rekrutację najlepszych techników III Rzeszy do własnych służb specjalnych. Podobnie po upadku NRD, zachodnie oraz wschodnie służby wywiadowcze konkurowały o zatrudnienie byłych funkcjonariuszy Stasi oraz przejęcie ich dokumentacji operacyjnej. Ten „wyścig o głowy i archiwa" miał na celu pozyskanie unikatowej wiedzy, kontaktów oraz informacji znajdujących się w archiwach służb NRD, które mogły być przydatne zarówno do działań operacyjnych, jak i do wzmocnienia pozycji strategicznej na arenie międzynarodowej[14]. BND musiało poradzić sobie z tą dość trudną sytuacją i przyjęło do współpracy (nieoficjalnej) kilkuset byłych funkcjonariuszy HVA[15].

Niewielu byłych funkcjonariuszy enerdowskiego wywiadu stanęło przed sądem. Jednym z nich był Marcus Wolf, szef HVA, który początkowo zbiegł do Moskwy, ale po puczu Janajewa wrócił do Niemiec. W 1993 roku skazano go na karę 6 lat pozbawienia wolności za zdradę stanu. Ze względu na oczekiwanie na orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z konstytucją ścigania funkcjonariuszy Stasi za działalność wywiadowczą przeciwko RFN, zawieszone zostało wykonanie wyroku Wolfa. Dopiero w 1995 roku Federalny Trybunał Konstytucyjny orzekł, że funkcjonariusze wywiadu NRD, którzy prowadzili lub nadzorowali operacje szpiegowskie przeciwko RFN z terenu NRD nie mogli być ścigani za swoją działalność[16]. Obywatele RFN, którzy szpiegowali na rzecz NRD mogli być ścigani z mocy prawa[17].

---

[13] J. Gieseke, *The History of the Stasi: East Germany's Secret Police, 1945–1990*, New York 2015, s. 206–207.

[14] R. Faligot, J. Guisnel, R. Kauffer, *Francuskie służby specjalne*, Warszawa 2019, s. 390.

[15] J. Gieseke, op. cit., s. 207.

[16] Oficerowie i etatowi pracownicy wywiadu NRD, którzy prowadzili działalność operacyjną z terytorium Niemiec Wschodnich, nie podlegali odpowiedzialności karnej w RFN, gdyż NRD była uznawana za podmiot prawa międzynarodowego. W praktyce oznaczało to, że sądy mogły skazywać obywateli RFN zwerbowanych przez Stasi, jednak sami oficerowie pozostawali poza zasięgiem zachodnioniemieckiego wymiaru sprawiedliwości. Problem ścigania tego rodzaju przestępstw miał jednak wymiar głębszy. Po przełomie 1989/1990 prokuratura wszczęła ponad sześć tysięcy postępowań dotyczących szpiegostwa na rzecz NRD (dane z połowy lat 90.), jednak wyroki skazujące zapadły jedynie w około stu przypadkach, z czego część była wyrokami w zawieszeniu. Rodzi się pytanie, czy tak niewielka liczba zakończonych spraw była konsekwencją złożonej materii dowodowej, czy też wynikała ze specyfiki pracy służb specjalnych, dla których większą wartość stanowiło „pozyskanie" ujawnionego agenta i wykorzystanie jego wiedzy w zamian za wolność, niż doprowadzenie do jego osadzenia w więzieniu. Źródło: *„Dezubekizacja": jak to robili Niemcy*, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2007, s. 12-13.

[17] D. Childs, R. Popplewell, *The Stasi: The East German Intelligence and Security Service*, Basingstoke 1999, s. 194–195.

Po zjednoczeniu Niemiec system służb specjalnych w RFN podlegał wielu zmianom, głównie w zakresie organizacji wewnętrznej oraz podziału i zakresu kompetencji. Po zjednoczeniu Niemiec w 1990 roku przeprowadzono istotne reformy w służbach RFN. Podstawowym krokiem była decyzja o likwidacji całego aparatu wywiadowczego NRD, czyli służb Stasi i innych struktur bezpieczeństwa dawnego Wschodu.

Federalny Urząd Ochrony Konstytucji po upadku bloku wschodniego musiał skoncentrować się na nowych zadaniach, ponieważ przeciwdziałanie wschodnioniemieckiemu szpiegostwu nie miało racji bytu. W 1992 roku, po zawieszeniu broni przez lewicową organizację terrorystyczną Frakcja Czerwonej Armii (*Rote Armee Fraktion*, w skrócie RAF), która była szczególnie aktywna w latach 70. i 80., zasadniczo ustały zamachy bombowe i zabójstwa polityczne. W efekcie cywilny kontrwywiad skoncentrował się na nowych wyzwaniach w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego, takich jak szpiegostwo ze strony obcych państw, zwalczanie ekstremizmu prawicowego i lewicowego, islamistycznego terroryzmu, przemocy politycznej oraz innych zagrożeń dla demokratycznego porządku konstytucyjnego[18].

Federalna Służba Wywiadowcza odpowiedzialna za wywiad zagraniczny również musiała obrać inny kierunek swoich działań, ponieważ inwigilacja bloku wschodniego przestała być priorytetowym zadaniem. Warto również zauważyć, że po zjednoczeniu Niemiec Parlamentarna Komisja Kontroli uzyskała szeroki zakres kontroli nad służbami. Komisja otrzymała uprawnienia do przesłuchiwania nie tylko ministrów odpowiedzialnych za nadzór nad konkretnymi służbami, ale również funkcjonariuszy wywiadu. Komisja mogła żądać udostępniania konkretnych dokumentów, przeprowadzać kontrole w siedzibach służb. Jak podkreślił historyk Wolfgang Krieger[19] „skuteczność działań nadzorczych komisji jest kwestionowana, ponieważ nie dysponuje ona odpowiednio przeszkolonym personelem badawczym. W tych okolicznościach można argumentować, że szeroki zakres uprawnień niemieckiej komisji nadzorującej służby wywiadowcze jest przypadkiem, w którym parlament wziął na siebie zbyt wiele”[20].

REFORMA SŁUŻB PO 11 WRZEŚNIA 2001 ROKU

Do kolejnej reformy niemieckich służb doszło po zamach na World Trade Center 11 września 2001 roku w Stanach Zjednoczonych. Władze Niemiec podjęły decyzję o zaangażowaniu militarnym w misję NATO w Afganistanie. Po inwazji na Irak w 2003 roku Niemcy były głównym krytykiem amerykańskiej metody walki z terroryzmem, ale nie oznaczało to radykalnej reorientacji. Podążając za Aleksandrą Gasztold stosunki niemiecko-amerykańskie można scharakteryzować jako nierównoprawne partnerstwo między supermocarstwem a państwem podopiecznym, które zostało zwolnione z militarnej odpowiedzialności. RFN przeciwstawiła się Stanom Zjednoczonym, zabrała głos bez konsultacji z najważniejszym sojusznikiem. Postawa Niemiec odebrana została jako reorientacja w polityce zagranicznej w kierunku własnych interesów narodowych.

[18] J. Adams, op. cit., s. XXXIV.

[19] Niemiecki historyk badający historię tajnego wywiadu i stosunków transatlantyckich.

[20] W. Krieger, *Oversight of Intelligence: A Comparative Approach* [w:] *National Intelligence Systems: Current Research and Future Prospects*, red. G.F. Treverton, W. Agrell, Cambridge 2009, s. 226.

Najostrzej skrytykowana została koncepcja globalnej wojny z terroryzmem, który w RFN traktowany jest jako forma przestępczości zorganizowanej. Pomimo tego cele polityki bezpieczeństwa i zagranicznej nie uległy zmianie ani reorientacji, a pojawiła się jedynie nowa strategia wraz z instrumentami[21].

Współpraca wywiadu niemieckiego z wywiadem amerykańskim w latach 2000-2020 była dość skomplikowana. Mimo, że Niemcy sceptycznie podchodzili do wojny z terroryzmem, służby niemieckie wielokrotnie uczestniczyły w działaniach antyterrorystycznych. Dorle Hellemuth zasugerował, że ze względu na sceptyczne nastawienie społeczeństwa, współpraca niemiecko-amerykańska była tajna. W związku z coraz częściej pojawiającymi się publicznymi zarzutami o udział funkcjonariuszy BND i BfV w przesłuchaniach o wzmocnionych technikach, w Bundestagu powstała specjalna komisja śledcza. Komisja w latach 2006-2009 badała zaangażowanie BND w wojnę z międzynarodowym terroryzmem[22].

W raporcie końcowym komisja śledcza uznała, że kanclerz Gerhard Schröder oraz minister spraw zagranicznych Frank-Walter Steinmeier prowadzili „podwójną grę" w sprawie wojny w Iraku. Według komisji obaj politycy mieli oszukiwać opinię publiczną, że niemiecki rząd sprzeciwia się wojnie, a jednocześnie dzięki współpracy BND z amerykańskim wywiadem pośrednio w niej uczestniczyli[23].

Władze niemieckie, mimo wielu kontrowersji związanych z wojną z międzynarodowym terroryzmem, poważnie potraktowały konieczność zwiększenia bezpieczeństwa wewnętrznego. Po zamachach z 11 września 2001 roku rozpoczęto w Bundestagu intensywne prace nad tzw. pakietem antyterrorystycznym, który został uchwalony już w grudniu 2001 roku. Nowe przepisy objęły aż 23 nowelizacje ustaw bądź wprowadzenie nowych aktów prawnych, w tym ustawę o zwalczaniu międzynarodowego terroryzmu (*Terrorismusbekämpfungsgesetz*) i przepisy dotyczące przeciwdziałania praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (*Geldwäschebekämpfungsgesetz*). Znowelizowane prawo znacząco poszerzyło uprawnienia organów ścigania, służb wywiadowczych oraz Straży Granicznej. Przykładowo, Federalny Urząd Ochrony Konstytucji (BfV) uzyskał prawo do wglądu w informacje dotyczące operacji finansowych, połączeń telefonicznych, komunikacji elektronicznej oraz lokalizacji osób podejrzewanych o działalność terrorystyczną. W kolejnych latach Bundestag przyjmował dalsze ustawy wzmacniające bezpieczeństwo wewnętrzne. W 2006 roku uchwalono ustawę regulującą wymianę informacji między policją, federalnymi służbami wywiadu oraz organami bezpieczeństwa krajów związkowych (*Gemeinsame-Dateien-Gesetz*). Ustawa ta umożliwiła stworzenie wspólnej bazy danych dotyczącej zwalczania terroryzmu i zobowiązała odpowiednie organy do przekazywania do niej wszystkich

[21] A. Gasztold, *Strategie antyterrorystyczne USA i RFN po 11 września 2001 r.*, „e-Politikon" 2017, t. 21, s. 167–168.

[22] D. Hellmuth, *More Similar Than Different: Of Checks, Balances, and German and American Government Responses to International Terrorism*, „German Politics" 2018, t. 27, nr 2, s. 275, 277.

[23] P. Carstens, *3 Jahre, 140 Zeugen und 3500 Seiten später, „Frankfurter Allgemeine Zeitung"*, 19.06.2009, https://www.faz.net/aktuell/politik/inland/bnd-abschlussbericht-3jahre-140-zeugen-und-3500-seiten-spaeter-1813246.html [dostęp: 12.08.2025].

informacji związanych z zagrożeniami terrorystycznymi, co usprawniło koordynację i wymianę danych wywiadowczych[24].

Kolejny pakiet ustaw antyterrorystycznych uchwalono w styczniu 2012 roku. Nowo uchwalone ustawy zwiększyły uprawnienia służb w dostępie do kont bankowych oraz kontroli rezerwacji lotów[25].

Po ujawnionych przez Edwarda Snowdena skandalach z udziałem służb wywiadowczych zreformowany został system kontroli nad wywiadem (podsłuchy kanclerz Angeli Merkel, masowe przechwytywanie danych oraz oficer BND pod zarzutem szpiegostwa na rzecz USA, który przekazał CIA ponad 200 klauzulowanych dokumentów BND)[26]. W 2016 roku uchwalona została ustawa *Gesetz zur weiteren Fortentwicklung der parlamentarischen Kontrolle der Nachrichtendienste des Bundes.* Wskazana ustawa uregulowała zasady parlamentarnego nadzoru nad służbami federalnymi, do których zalicza się BND, MfV i MAD. System kontroli nad służbami sprawuje wspominana już wcześniej Parlamentarna Komisja Kontroli, Komisja Poufna, Komisja G10 i stały przedstawiciel. Kompetencje Komisji Parlamentarnej zostały wzmocnione poprzez wprowadzenie obowiązku informowania jej członków przez rząd federalny o kwestiach, które budzą szczególne obawy i dotyczą istotnych zmian w ocenie sytuacji bezpieczeństwa Niemiec (wewnętrznego i zewnętrznego). Komisja Poufna w Bundestagu skupia swoje działania na nadzorze nad finansowaniem niemieckich służb wywiadowczych. Jej zadaniem jest zapewnienie przejrzystości i kontroli wydatkowania środków publicznych przez agencje wywiadowcze, co stanowi jeden z mechanizmów demokratycznego nadzoru nad ich działalnością. Komisja G10 to specjalny organ parlamentarny o charakterze quasi-sądowym, odpowiedzialny za rozpatrywanie i zatwierdzanie wniosków rządu dotyczących zezwoleń dla służb wywiadowczych na prowadzenie działań operacyjnych związanych z przechwytywaniem komunikacji. Jej działalność opiera się na art. 10 niemieckiej Ustawy Zasadniczej (Konstytucji RFN), który gwarantuje tajemnicę korespondencji, poczty i telekomunikacji—stąd nazwa komisji. Komisja G10 może wydać nakaz natychmiastowego przerwania działań operacyjnych służb, jeśli uzna je za niezgodne z prawem lub nieuzasadnione. Działalność tych dwóch organów, a także innych parlamentarnych jednostek kontrolnych, wspiera nowo powołana instytucja stałego przedstawiciela. Uczestniczy on w posiedzeniach komisji, nadzoruje prace ich personelu oraz pełni funkcję łącznika i koordynatora między komisjami, co ma na celu usprawnienie współpracy i zapewnienie skuteczniejszego nadzoru nad służbami wywiadowczymi[27].

W ramach reformy niemieckiego systemu wywiadowczego w 2016 roku uchwalono nowelizację ustawy o BND, która wprowadziła istotne zmiany w nadzorze nad działalnością tej służby.

[24] Gesetz zur Errichtung gemeinsamer Dateien von Polizeibehörden und Nachrichtendien sten des Bundes und der Länder (Gemeinsame-Dateien-Gesetz).

[25] A. Lichtenberg, E. Stasik, *10 lat pakietu ustaw antyterrorystycznych*, „Deutsche Welle" https://www.dw.com/pl/10-lat-pakietu-ustaw-antyterrorystycznych/a-15657616 [dostęp: 12.08.2025].

[26] F. Ischebeck-Baum, *Anglo-German intelligence relations and Brexit*, „Journal of Intelligence History" 2017, t. 16, nr 2, s. 96.

[27] E. Töpfer, *FRA monthly data collection on the current reform of intelligence legislation*, Berlin 2017, s. 3–5.

Najważniejszym elementem tej reformy było utworzenie dodatkowego organu nadzoru – tzw. Niezależnej Komisji (*Unabhängiges Gremium*), osadzonej przy Federalnym Trybunale Sprawiedliwości w Karlsruhe. Komisja ta otrzymała uprawnienia podobne do Komisji G10, ale jej zakres obejmuje kontrolę przechwytywania komunikacji zagranicznej przez BND. W odróżnieniu od wcześniejszego modelu, decyzja o utworzeniu nowego organu – zamiast rozszerzenia kompetencji Komisji G10 – spotkała się z krytyką ze strony ekspertów, m.in. Thorstena Wetzlinga, który wskazywał, że reforma doprowadziła do dalszej fragmentacji i komplikacji systemu nadzoru, utrudniając jego przejrzystość i efektywność[28].

W 2023 roku Bundestag podjął projekt ustawy o reformie prawa wywiadowczego. Prawo służb wywiadowczych miało zostać kompleksowo rozwinięte na podstawie najnowszego orzecznictwa konstytucyjnego. W pierwszej części reformy prawa wywiadowczego dokonano zmian w regulacjach dotyczących przekazywania informacji uzyskanych za pośrednictwem służb wywiadowczych. W drugiej części reformy, w 2024 r. nastąpiło usystematyzowanie przepisów dotyczących gromadzenia informacji. W obliczu sytuacji międzynarodowej, która uległa zaostrzeniu w wyniku rosyjskiej agresji na Ukrainę, szczególnie pilne było wzmocnienie ochrony Federalnego Urzędu Ochrony Konstytucji (BfV) i Służby Kontrwywiadu Wojskowego (MAD), zwłaszcza przed operacjami inwigilacyjnymi prowadzonymi przez inne służby wywiadowcze, w szczególności wobec wewnętrznych sprawców[29].

PRZEGLĄD INSTYTUCJONALNY OBECNYCH SŁUŻB

Na służby specjalne Republiki Federalnej Niemiec — określane w niemieckiej nomenklaturze mianem służb tajnych, wywiadowczych lub rozpoznawczych – ich organizację i zakres działania istotny wpływ miały alianckie władze okupacyjne, które, wobec zmian geopolitycznych w Europie oraz kształtowania się bipolarnego porządku świata, dostrzegły potrzebę utworzenia w powojennych Niemczech formacji odpowiadających zarówno atrybutom suwerennego państwa, jak i wymaganiom bezpieczeństwa wewnętrznego oraz zewnętrznego[30]. Współczesna struktura niemieckich służb specjalnych opiera się na współistnieniu służb cywilnych i wojskowych oraz na wyraźnym rozdziale pomiędzy instytucjami o charakterze kontrwywiadowczym i wywiadowczym. Podległość, koordynacja działań oraz kontrola tych służb są uwarunkowane charakterystycznym dla RFN systemem administracyjnym, który łączy w sobie strukturę administracji federalnej oraz administracji krajów związkowych (landów). Służby działają na szczeblu federalnym, a także posiadają struktury regionalne dostosowane do podziału administracyjnego państwa[31].

Aktualnie system służb wywiadowczych Republiki Federalnej Niemiec tworzą: Federalna Służba Wywiadu (BND), Federalny Urząd Ochrony Konstytucji (BfV) oraz Służba Ochrony Sił Zbrojnych

[28] T. Wetzling, *Germany's intelligence reform: More surveillance, modest restraints and inefficient controls*, Berlin 2017, s. 22.

[29] *Deutscher Bundestag, Erster Teil der Reform des Nachrichtendienstrechts wird abgestimmt*, https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2023/kw46-de-nachrichtendienste-976560 [dostęp: 12.08.2025].

[30] A. Daun, *Germany* [w:] *PSI Handbook of Global Security and Intelligence. National Approaches*. Vol.2 . Europe, the Midddle East, and South Africa , red. S. Farson, P. Gill, M. Phythian, S. Shapiro, London 2008, s. 321-322.

[31] Ibidem.

(MAD). BND, BfV są służbami cywilnymi, a MAD jednostką wojskową. Kraje związkowe posiadają własne agencje ochrony konstytucji – Krajowe Urzędy Ochrony Konstytucji (LfV), które ściśle współpracują z BfV w ramach tzw. „Verfassungsschutzverbund" (Stowarzyszenia na rzecz Ochrony Konstytucji)[32].

BND formalnie powstało w kwietniu 1956 roku[33] w Republice Federalnej Niemiec i jest odpowiedzialne za pozyskiwanie i analizę informacji istotnych dla bezpieczeństwa państwa i jego interesów międzynarodowych (polityka zagraniczna). BND funkcjonuje na podstawie ustawy z 20 grudnia 1990 roku (*Gesetz über den Bundesnachrichtendienst (BND-Gesetz – BNDG*) i zgodnie z nią może prowadzić działania wyłącznie poza terytorium Niemiec. BND nie posiada uprawnień do realizacji czynności procesowych ani prawnych możliwości współpracy ze służbami policyjnymi. BND bezpośrednio podlega Sekretarzowi Stanu dla Kanclerza Federalnego oraz Komisarzowi Służb Wywiadowczych Federalnych, który odpowiada za koordynację działań wszystkich służb specjalnych. Zgodnie z ustawą BND posiada uprawnienia do stosowania środków techniki operacyjnej i korzystania z osobowych, niejawnych źródeł informacji. BND pomimo, że jest służbą cywilną realizuje również zadania związane z wywiadem wojskowym, a odpowiedzialnym za koordynację zadań w tym zakresie jest jeden z zastępców Prezydenta[34].

Federalna Służba Wywiadowcza posiada strukturę zbudowaną tak, aby w sposób spójny łączyć różnorodne departamenty i działy, które wspólnie realizują kompleksowe misje w obszarze bezpieczeństwa narodowego oraz polityki zagranicznej Niemiec i przedstawia się następująco[35]:

- Dział Ogólna sytuacja/FIZ i służby wsparcia (GU) odpowiada za centralne sterowanie i koordynację procesów produkcyjnych w BND oraz pozyskiwanie informacji w ramach IMINT i OSINT. W jego strukturze działa całodobowe Centrum Dowodzenia i Informacji, monitorujące sytuację globalną i redagujące raporty. Departament dostarcza wszystkim jednostkom BND dane georeferencyjne, prowadzi analizy infrastruktury i przetwarza informacje w ramach GEOINT, udostępniając je w formie raportów sytuacyjnych i danych podstawowych. Pełnomocnik ds. szczególnych sytuacji kryzysowych w BND odpowiada za natychmiastową reakcję w przypadku porwań lub wzięcia zakładników obywateli niemieckich za granicą, koordynuje

[32] *Die Arbeit der Nachrichtendienste, Deutscher Bundestag*, https://www.bundestag.de/webarchiv/Ausschuesse/ausschuesse20/weitere_gremien/parlamentarisches_kontrollgremium/nachrichtendienste-867434 [dostęp: 12.08.2025].

[33] Po przegranej II wojnie światowej przez Niemcy, Amerykanie w 1946 r. utworzyli w ramach Centralnej Agencji Wywiadowczej strukturę wywiadowczą kierowaną przez Reinharda Gehlena, tzw. Organizacja Gehlena, w której niemieccy wojskowi i pracownicy służb bezpieczeństwa działali pod nadzorem amerykańskim i przy użyciu amerykańskich środków, a z której dziesięć lat później powstała Federalna Służba Wywiadowcza (BND). Gehlen w oczekiwaniu na klęskę Niemiec postanowił udostępnić swoją wiedzę Amerykanom (archiwa, zgromadzone materiały oraz sieć kontaktów), ponieważ uważał, że tylko oni są w stanie zapobiec całkowitej sowietyzacji Europy. Organizacja Gehlena zajmowała się głównie monitorowaniem sił radzieckich w NRD oraz Berlinie, przesłuchiwaniem niemieckich jeńców wracających z radzieckiej niewoli uchodźców z Europy Wschodniej. Dzięki politycznym decyzjom władz RFN, strukturę, personel i know-how Organizacji Gehlena zaadaptowano do nowo powołanego państwowego wywiadu Republiki Federalnej. Gehlen został pierwszym szefem BND, zachowując dużą ciągłość personalną i instytucjonalną. W ten sposób przyczyniła się kluczowo do odbudowy powojennego niemieckiego wywiadu, spełniając przez dekadę rolę „zarodka" przyszłej państwowej służby specjalnej.

[34] J. Gawryszewski, *Służby specjalne w Republice Federalnej Niemiec*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego" nr 6 (4) 2012, s. 19.

[35] Dane z 2016 roku.

działania wywiadowcze i reprezentuje służbę w krajowych sztabach kryzysowych. Departament wspierają służby językowe, technika medialna oraz laboratoria do zadań specjalnych.

- Dział Wsparcia Operacyjnego i Łącznikowego (OL) obsługuje potrzeby zaopatrzeniowe BND, utrzymuje i koordynuje relacje z zagranicznymi służbami wywiadowczymi, krajowymi organami oraz Bundeswehrą, wspierając jej misje zagraniczne i ochronę żołnierzy.
- Departament Wywiadu Technicznego (TA) pozyskuje informacje za pomocą środków technicznych (SIGINT), filtrując globalne przepływy telekomunikacyjne, aby dostarczać rządowi federalnemu istotne dane wywiadowcze. Działa w oparciu o ścisłe procedury prawne, wspiera ochronę sił Bundeswehry za granicą oraz sztaby kryzysowe w przypadku porwań obywateli.
- Działy Regionalne (Region A i B) analizują informacje z całego świata, łącząc dane operacyjne, techniczne i z otwartych źródeł w raporty i obrazy sytuacyjne dla rządu federalnego. Skupiają się na konfliktach, regionach kryzysowych i wczesnym wykrywaniu zagrożeń, uwzględniając czynniki polityczne, wojskowe, ekonomiczne, ekologiczne, socjologiczne i historyczne.
- Departament Terroryzmu Międzynarodowego i Przestępczości Zorganizowanej (TE) identyfikuje i analizuje zagrożenia asymetryczne, takie jak terroryzm, handel narkotykami, nielegalna migracja, pranie pieniędzy i nielegalne przepływy finansowe. Współpracuje z krajowymi i zagranicznymi służbami oraz instytucjami naukowymi, dostarczając rządowi federalnemu terminowe analizy w celu przeciwdziałania globalnym zagrożeniom.
- Dział TW (Rozprzestrzenianie, Handel Bronią, Broń ABC i Technologia Obronna) odpowiada za zdobywanie i analizę informacji o broni atomowej, biologicznej, chemicznej i środkach ich przenoszenia, a także o nowych technologiach obronnych, cyberzagrożeniach i rozwoju technologii wojskowej. Prowadzi interdyscyplinarne analizy i współpracuje m.in. z Narodowym Centrum Cyberobrony, wspierając także ochronę sił Bundeswehry za granicą.
- Dział SI (Bezpieczeństwo Wewnętrzne) zapewnia ochronę BND przed zagrożeniami, obejmując bezpieczeństwo osobiste pracowników i łączników oraz bezpieczeństwo materialne obiektów, metod i wyników pracy. Zajmuje się m.in. ochroną danych, zabezpieczeniem nieruchomości, doradztwem bezpieczeństwa i kontrolami pracowników.
- Dział Technologii Informacyjnych (IT) zapewnia BND kompleksowe usługi w zakresie przetwarzania danych i technologii komunikacyjnych, projektując, wdrażając i utrzymując własne systemy, w tym bezpieczną globalną komunikację, niestandardowe rozwiązania techniczne oraz narzędzia wspierające wywiad techniczny. Odpowiada także za informatyczną infrastrukturę nowej centrali w Berlinie.
- Dział Centralny (ZY) realizuje zadania administracyjne, obejmując rozwój organizacyjny, kadry, finanse i kwestie prawne, dostosowane do specyfiki służby wywiadowczej. Zapewnia rekrutację, obsługę pracowników, zarządzanie budżetem i rozliczenia, działając jako wewnętrzny dostawca usług dla całego BND.
- Dział Służby Wewnętrznej (ID) odpowiada za administrację w obszarach zamówień publicznych, finansów (opłaty/dotacje), szkoleń, transportu i zarządzania nieruchomościami, a także

realizuje obowiązki z zakresu medycyny i bezpieczeństwa pracy. Zapewnia wsparcie pracownikom w krajach kryzysowych (np. doradztwo psychologiczne) oraz prowadzi własną szkołę wywiadu i studia wyższe dostosowane do potrzeb BND.

- Dział Przeprowadzek (UM) kieruje projektami związanymi z budową i wyposażeniem nowej siedziby BND w Berlinie, nadzoruje prace z punktu widzenia użytkownika, koordynuje przeprowadzkę oraz przebudowę i rozbiórkę dawnej centrali w Pullach, a także informuje pracowników o postępach i aspektach logistycznych[36].

BND do zdobywania informacji wykorzystuje rozpoznanie osobowe (HUMINT), rozpoznanie elektromagnetyczne (SIGINT), rozpoznanie obrazowe (IMINT), rozpoznanie mediów społecznościowych (SOCMINT), rozpoznanie geoprzestrzenne (GEOINT) oraz rozpoznanie z ogólnodostępnych źródeł (OSINT). Natomiast do gromadzenia danych BfV wykorzystuje system gromadzenia danych (*Nachrichtendienstliche Informations- und Verbundsystem*)[37].

Legalność rozpoznania technicznego i związanych z tym przekazów oraz współpracy Federalnej Służby Wywiadowczej podlega kontroli prawnej przez Niezależną Komisję. Kontrolę prawną przeprowadza się przez quasi-sądowy organ kontrolny i organ kontroli administracyjnej. Organ nadzoru quasi-sądowego jest odpowiedzialny za kontrolę legalności strategicznych zagranicznych informacji wywiadowczych dotyczących telekomunikacji oraz kontrolę legalności ingerencji w systemy informatyczne. Dodatkowo, działalność Federalnej Służby Wywiadowczej podlega kontroli Niezależnej Komisji, która jest najwyższym organem federalnym[38].

Federalny Urząd Ochrony Konstytucji (BfV) i Krajowe Urzędy Ochrony Konstytucji (LfV) odpowiedzialne są za bezpieczeństwo wewnętrzne państwa i jego integralność w ramach systemu instytucji federalnych. Podlega Federalnemu Ministrowi Spraw Wewnętrznych i finansowany jest ze środków budżetowych[39]. Krajowe Urzędy Ochrony Konstytucji, których kompetencje w zakresie bezpieczeństwa obejmują terytorium poszczególnych krajów związkowych, na podstawie art. 73 ust. 1 pkt. 10 Konstytucji Republiki Niemieckiej, współpracują z Federalnymi Urzędami Ochrony Konstytucji. BfV jest służbą rozpoznawczo-informacyjną, a większość jej danych (ok. 80%) pochodzi z otwartych źródeł informacji (OSINT), a pozostałe dane uzyskiwane są za pomocą środków techniki operacyjnej, osobowych źródeł informacji lub we współpracy z partnerskimi służbami specjalnymi[40]. W pracy operacyjnej BfV korzysta z tajnych źródeł informacji:

- osoby zaufane (*gewährsleute*),
- obserwatorzy (*observatoren*),
- tajni współpracownicy (*v-leute*),
- rezydenci siatek informacyjnych (*agentenführer*).

[36] Der Bundesnachrichtendienst heute, August 2016.

[37] J. H. Larecki, *Wielki leksykon tajnych służb świata. Organizacje wywiadu, kontrwywiadu i policji politycznych, terminologia profesjonalna i żargon operacyjny,* Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 2017, s. 109-110.

[38] § 41 - Ustawa o BND https://www.gesetze-im-internet.de/bndg/BJNR029790990.html (dostęp: 28.01.2023).

[39] Z kolei Krajowe Urzędy Ochrony Konstytucji finansowane są z budżetu krajów związkowych.

[40] J. Gawryszewski, op. cit., s. 16-17.

Zadania, uprawnienia, zasady funkcjonowania, relacje i zakres współpracy BfV z LfV określa ustawa z dnia 20 grudnia 1990 r. o współpracy władz federalnych i krajów związkowych w zakresie ochrony konstytucji oraz o Federalnym Urzędzie Ochrony Konstytucji (Ustawa federalna o ochronie konstytucji – BVerfSchG). Ustawa wskazuje, że ochrona konstytucji służy ochronie wolnego, demokratycznego porządku podstawowego, istnienia i bezpieczeństwa rządu federalnego i związkowego. Federacja i kraje związkowe są zobowiązane do współdziałania w sprawach dotyczących ochrony Konstytucji, a współpraca polega również na wzajemnym wsparciu i pomocy. BfV podlega Federalnemu Ministerstwu Spraw Wewnętrznych, Budownictwa i Społeczności. Federalny Urząd Ochrony Konstytucji nie może być przydzielony do wydziału policji.

Ustawowym zadaniem Federalnych i Krajowych Urzędów Ochrony Konstytucji jest gromadzenie i ocena informacji, w szczególności informacji faktycznych i osobowych, wiadomości i dokumentów, dotyczących:

- działań skierowanych przeciwko wolnościowo-demokratycznemu podstawowemu porządkowi, istnieniu lub bezpieczeństwu Federacji lub kraju związkowego lub mające na celu bezprawne zakłócenia oficjalnego przebiegu konstytucyjnych organów Federacji lub kraju związkowego lub ich członków[41],
- zagrożenie bezpieczeństwa lub działalności służb specjalnych w zakresie niniejszej ustawy dla obcego mocarstwa,
- działań w zakresie niniejszej ustawy, które zagrażają interesom zagranicznym Republiki Federalnej Niemiec poprzez użycie siły lub działania przygotowawcze skierowane na takie zagrożenie,
- działań w zakresie tej ustawy skierowane przeciwko idei porozumienia międzynarodowego (art. 9 ust. 2 Ustawy Zasadniczej), w szczególności przeciwko pokojowemu współistnieniu narodów (art. 26 ust. 1 Ustawy Zasadniczej)[42].

Federalne i Krajowe Urzędy współpracują w zakresie postępowania sprawdzającego osób, którym w interesie publicznym powierzono fakty, przedmioty lub informacje (dane wywiadowcze) wymagające zachowania tajemnicy, które mają być udostępnione lub które mogą uzyskać do nich dostęp lub postępowania sprawdzającego osób, które są lub mają zostać zatrudnione na

[41] Zgodnie z § 4 ustawy o Federalnym Urzędzie Ochrony Konstytucji działania przeciwko wolnemu demokratycznemu porządkowi podstawowemu to politycznie zdeterminowane, celowe postępowanie w stowarzyszeniu osób lub na jego rzecz, które ma na celu wyeliminowanie lub zniweczenie jednej z zasad konstytucyjnych wymienionych w ust. 2 (m.in. prawo narodu do sprawowania władzy państwowej w wyborach i głosowaniach poprzez specjalne organy ustawodawcze, wykonawcze i sądownicze, a także do wybierania swoich przedstawicieli w wyborach powszechnych, bezpośrednich, wolnych, równych i tajnych; prawo do tworzenia i wykonywania opozycji parlamentarnej; niezależność sądów; prawa człowieka określone w Ustawie Zasadniczej). Działania przeciwko istnieniu Federacji lub państwa oznaczają politycznie określone, celowe postępowanie w stowarzyszeniu osób lub w jego imieniu, mające na celu zniesienie wolności Federacji lub państwa od obcej dominacji, likwidację ich jedności państwowej lub odłączenie należącego do nich terytorium. Działania przeciwko bezpieczeństwu Federacji lub kraju związkowego to politycznie zdeterminowane, zorientowane na cel postępowanie w związku osób lub na rzecz związku osób, które ma na celu znaczne zakłócenie funkcjonowania Federacji, krajów związkowych lub ich instytucji.

[42] Ustawa o współpracy władz federalnych i krajów związkowych w zakresie ochrony konstytucji oraz o Federalnym Urzędzie Ochrony Konstytucji, https://www.gesetze-im-internet.de/bverfschg/BJNR029700990.html (dostęp: 28.01.2023).

stanowiskach wrażliwych pod względem bezpieczeństwa w obiektach o znaczeniu strategicznym lub obronnym. Urzędy współpracują również w zakresie technicznych środków bezpieczeństwa służących ochronie faktów, przedmiotów lub wiedzy wymagających zachowania tajemnicy w interesie publicznym przed ujawnieniem nieuprawnionym osobom. Urzędy podejmują współpracę również w zakresie postępowania sprawdzającego innych osób określonych w ustawie oraz w przypadku tajnej ochrony agencji przez BfV lub LfV[43].

Federalny Urząd Ochrony Konstytucji zgodnie z § 8 ustawy może stosować metody, przedmioty i narzędzia służące do niejawnego uzyskiwania informacji. BfV może w swojej pracy wykorzystywać tajnych informatorów, obserwację, nagrywanie obrazu i dźwięku. BfV zobowiązana jest wybrać taki środek niejawnego uzyskiwania informacji, aby w jak najmniejszym stopniu zaszkodził on danej osobie. Środek nie może powodować niekorzystnej sytuacji, która jest wyraźnie nieproporcjonalna do zamierzonego sukcesu. BfV nie posiada uprawnień policyjnych ani uprawnień do wydawania poleceń. BfV nie może zwracać się do policji o pomoc administracyjną o podjęcie działań, do których sam nie posiada uprawnień[44].

BfV może oddelegować swoich pracowników w ramach przyznanej im stałej legendy (tajni współpracownicy) do rozpoznania przedsięwzięć związanych z działaniami przeciwko wolnościowo-demokratycznemu podstawowemu porządkowi, istnieniu lub bezpieczeństwu Federacji lub kraju związkowego lub mające na celu bezprawne zakłócenia oficjalnego przebiegu konstytucyjnych organów Federacji lub kraju związkowego lub ich członków, zagrożenia bezpieczeństwa lub działalności służb specjalnych, zagrażającym interesom Republiki Federalnej Niemiec poprzez użycie przemocy lub działania przygotowawcze skierowane na takie zagrożenie lub dążeń przeciwko idei porozumienia międzynarodowego, w szczególności przeciwko pokojowemu współistnieniu narodów. Stałe skierowanie do tajnej pracy może odbywać się tylko w przypadku przedsięwzięć o istotnym znaczeniu, w szczególności gdy mają one na celu użycie przemocy lub przygotowanie użycia przemocy. Tajni agenci zgodnie z ustawą nie mogą być organizatorami przedsięwzięć ani nie mogą wywierać kontrolowanego wpływu na takie działania. Mogą oni pracować w takich grupach osób lub dla takich grup osób, w tym w związkach przestępczych, w celu wyjaśnienia swoich dążeń. Jeżeli istnieją wystarczające przesłanki faktyczne, że pracownicy pod przykryciem bezprawnie popełnili przestępstwo o istotnym znaczeniu, zadanie zostaje natychmiast zakończone i informuje się o tym organ ścigania[45].

W świetle danych zawartych na oficjalnej stronie internetowej Federalnego Urzędu Ochrony Konstytucji, należy podkreślić, iż przedmiotem aktualnego rozpoznania BfV jest:

- działalność środowisk ekstremistycznych powiązanych zarówno z partiami prawicowymi, jak i lewicowymi,
- środowisko „obywateli Rzeszy" i „samorządowców" odrzucające istnienie oraz legitymizację Republiki Federalnej Niemiec oraz jej porządku prawnego,

[43] Ibidem.

[44] Ibidem.

[45] Ibidem.

- aktywność zagranicznych służb specjalnych, w tym działania w zakresie kontrwywiadowczej ochrony niemieckiej gospodarki, osiągnięć naukowych oraz infrastruktury krytycznej,
- proliferacja broni masowego rażenia (BMR),
- ochrona tajemnicy państwowej i procedury poświadczenia bezpieczeństwa,
- ataki cybernetyczne[46].

Służba Ochrony Sił Zbrojnych (*Amt für den Militärischen Abschirmdienst* – MAD) funkcjonuje od lat 50. XX wieku. MAD pełni rolę służby kontrwywiadowczej sił zbrojnych Niemiec. MAD *„zajmuje się rozpoznawaniem i zwalczaniem zagrożeń dla wewnętrznego bezpieczeństwa struktur podległych resortowi obrony, wynikających z działalności obcych służb specjalnych, ugrupowań terrorystycznych oraz osób lub grup osób stosujących przemoc dla osiągnięcia celów politycznych”*[47]. MAD odpowiada również za *„bezpieczeństwo infrastruktury Sił Zbrojnych, w tym telekomunikacji, łączności, transportu specjalnego oraz kryptografii”*[48].

Ustawowym zadaniem służby jest gromadzenie i ocena informacji, w szczególności informacji rzeczowych i osobowych, danych wywiadowczych i dokumentów, które dotyczą:

- dążenia skierowane przeciwko wolnościowo-demokratycznemu podstawowemu porządkowi, istnieniu lub bezpieczeństwu Federacji lub państwa,
- zagrożenia bezpieczeństwa lub działalności służb specjalnych w zakresie niniejszej ustawy dla obcego mocarstwa, jeśli te wysiłki lub działania są skierowane przeciwko osobom, urzędom lub obiektom znajdującym się w obszarze odpowiedzialności Federalnego Ministerstwa Obrony i pochodzą lub mają pochodzić od osób, które należą do tego obszaru odpowiedzialności lub są w nim aktywne[49].

MAD wykonuje zadania w zakresie:

- zwalczania ekstremizmu i terroryzmu,
- zwalczania szpiegostwa i sabotażu,
- oceny stanu bezpieczeństwa agencji i obiektów Bundeswehry,
- udziału w misjach Bundeswehry za granicą w celu ochrony niemieckich kontyngentów,
- udziału w realizacji kontroli bezpieczeństwa dla członków Bundeswehry[50].

Ponadto Służba Kontrwywiadu Wojskowego jest odpowiedzialna za zbieranie i ocenę informacji, w szczególności informacji rzeczowych i osobowych, danych wywiadowczych i dokumentów, dotyczących zaangażowania członków teki Federalnego Ministerstwa Obrony, jak również osób w nim pracujących lub mających w nim pracować w przedsięwzięcia skierowane przeciwko idei

[46] *Themen*, https://www.verfassungsschutz.de/DE/themen/themen_node.html [dostęp: 13.08.2025].

[47] J. Gawryszewski, op. cit., s. 21.

[48] Ibidem.

[49] Ustawa o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, https://www.gesetze-im-internet.de/madg/__1.html (dostęp: 09.03.2025).

[50] Aufgaben und Befugnisse, https://web.archive.org/web/20230308211219/https://www.bundeswehr.de/de/organisation/weitere-bmvg-dienststellen/mad-bundesamt-fuer-den-militaerischen-abschirmdienst/aufgaben-mad (dostęp: 4.10.2025).

porozumienia międzynarodowego (art. 9 ust. 2 Ustawy Zasadniczej), w szczególności przeciwko pokojowemu współistnieniu narodów (art. 26 ust. 1 Ustawy Zasadniczej)[51].

MAD jest również odpowiedzialny za ocenę stanu bezpieczeństwa biur i obiektów podległych Federalnemu Ministerstwu Obrony oraz urzędów i instalacji sojuszniczych sił zbrojnych i międzynarodowych sztabów wojskowych, jeżeli Republika Federalna Niemiec przyjęła na siebie w umowach międzynarodowych zobowiązania dotyczące bezpieczeństwa tych urzędów i instalacji, a ocena stanu bezpieczeństwa została przekazana Służbie Kontrwywiadu Wojskowego w porozumieniu między Federalnym Ministerstwem Obrony i właściwymi najwyższymi władzami krajów związkowych. Do zadań MAD należy ocena informacji o wysiłkach i działaniach skierowanych przeciwko wymienionym urzędom i obiektom w zakresie, w jakim pochodzą one lub mają pochodzić od osób, które nie należą do teki Federalnego Ministerstwa Obrony lub są w niej aktywne[52].

MAD uczestniczy w postępowaniu sprawdzającym osób, które należą do teki Federalnego Ministerstwa Obrony, są w nim aktywne lub mają być aktywne oraz:

- którym w interesie publicznym powierzono fakty, przedmioty lub wiedzę wymagające zachowania tajemnicy, którzy mają mieć do nich dostęp lub którzy mogą uzyskać do nich dostęp
- którzy są lub mają być rozmieszczeni na stanowiskach wrażliwych pod względem bezpieczeństwa w obszarze odpowiedzialności federalnego ministerstwa obrony; lub
- które podlegają kontroli bezpieczeństwa w innych przypadkach określonych przez prawo[53].

Techniczne środki bezpieczeństwa w obszarze odpowiedzialności Federalnego Ministerstwa Obrony w celu ochrony faktów, przedmiotów lub wiedzy wymagających zachowania tajemnicy w interesie publicznym, przed ujawnieniem osobom nieuprawnionym, uprawnienia Służby Kontrwywiadu Wojskowego w zakresie współdziałania zgodnie ze zdaniem 1 numer 1 litery od a do c są uregulowane w ustawie o postępowaniu sprawdzającym[54].

W czasie trwania zagranicznych operacji specjalnych Federalnych Sił Zbrojnych MAD na polecenie Federalnego Ministra Obrony zbiera i ocenia informacje, w szczególności informacje rzeczowe i osobowe, dane wywiadowcze i dokumenty, które są niezbędne do zapewnienia gotowości operacyjnej sił zbrojnych lub do ochrony członków, urzędów i obiektów teki Federalnego Ministerstwa Obrony, zarówno na terenie Niemiec, jak i za granicą tylko w nieruchomościach, w których znajdują się urzędy i obiekty sił zbrojnych. MAD może w tym celu zwrócić się do urzędów publicznych w kraju rozmieszczenia o udzielenie informacji. W czasie trwania specjalnych misji zagranicznych Bundeswehry Służba Kontrwywiadu Wojskowego ocenia również o osobach lub grupach osób, które nie należą do teki Federalnego Ministerstwa Obrony lub są w niej aktywne, jeżeli ich dążenia lub działania skierowane są przeciwko rozmieszczonym osobom, urzędom lub

[51] Ustawa o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, op. cit.

[52] Ibidem.

[53] Ibidem.

[54] Ibidem.

obiektom. Jeżeli zbieranie informacji jest konieczne, Służba Kontrwywiadu Wojskowego zwraca się do Federalnej Służby Wywiadowczej o podjęcie odpowiednich działań. Podczas zagranicznych operacji specjalnych Federalnych Sił Zbrojnych Służba Kontrwywiadu Wojskowego uczestniczy za granicą również w kontrolach osób i w technicznych środkach bezpieczeństwa[55].

Oprócz zadań ustawowych MAD realizuje również zadania powierzone jej dekretami i instrukcjami Ministerstwa Obrony Narodowej oraz na podstawie regulaminu służbowego Sił Zbrojnych Niemiec. Obejmuje to w szczególności usługi doradcze i wspierające dla kierowników działów i funkcjonariuszy ds. bezpieczeństwa[56].

Służba Kontrwywiadu Wojskowego i Urzędy Ochrony Konstytucji współpracują w wykonywaniu swoich zadań. Współpraca polega również na wzajemnym wsparciu i pomocy. W celu kontynuacji zadań urząd ochrony konstytucji może, o ile jest to absolutnie konieczne w indywidualnym przypadku, w porozumieniu ze Służbą Kontrwywiadu Wojskowego rozszerzyć środki na osoby, które należą do teki Federalnego Ministerstwa Obrony lub są w nim aktywne i podlegają jurysdykcji Służby Kontrwywiadu Wojskowego. Jest to dopuszczalne tylko w odniesieniu do osób, w stosunku do których istnieją faktyczne przesłanki, że współpracują one z osobą z obszaru odpowiedzialności organów ochrony konstytucji w staraniach lub działaniach określonych w ustawie federalnej o ochronie konstytucji i jeżeli w przeciwnym razie dalsze badanie faktów byłoby zagrożone lub możliwe tylko przy nadmiernym wysiłku. Służba Kontrwywiadu Wojskowego i organy ochrony konstytucji informują się wzajemnie o wszystkich sprawach, o których wiedza jest niezbędna do realizacji ich zadań. Wypełnienie obowiązków informacyjnych może nastąpić poprzez wspólne akta, w szczególności poprzez udział Służby Kontrwywiadu Wojskowego w systemie informacji wywiadowczej organów ochrony konstytucji zgodnie z § 6 ust. 2 ustawy federalnej o ochronie konstytucji oraz udział organów ochrony konstytucji w aktach Służby Kontrwywiadu Wojskowego[57].

Aktualna struktura MAD została określona w 2019 roku, a jej zmiana związana była ustanowieniem wywiadu MAD jako służby cywilnej. Prezydentowi MAD podlega dwóch wiceprezydentów (*Vizepräsidentin/ Vizepräsident*) – cywilny (*zivil*) i wojskowy (*militärisch*) oraz personel zarządzający (*Leitungsstab*). Ponadto Prezydent MAD zarządza jednostkami MAD (*MAD-Stellen*) i udziałem wojska w Akademii Ochrony Konstytucji (*Akademie für Verfassungsschutz – AfV*). Prezydent cywilny odpowiedzialny jest za politykę, prawo i środki (*Abteilung Grundsatz/Recht/ ndMittel – Abt G*) oraz przeciwdziałanie ekstremizmowi (*Abteilung Extremismusabwehr* (*Abt E*)), kontrwywiad (*Abteilung Spionageabwehr – Abt S*) i bezpieczeństwo (*Abteilung Eigensicherung – Abt ES*), czyli wywiad. Prezydent wojskowy odpowiada za:

- Departament Zadań Centralnych (*Abteilung Zentrale Aufgaben – Abt Z*)
- osłonę operacyjną (Abteilung Einsatzabschirmung – Abt A),
- osłonę technologiczną (*Abteilung Technik – Abt T*)

[55] Ibidem.

[56] Aufgaben und Befugnisse, op. cit.

[57] Ustawa o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, op. cit.

- tajnych pracowników, ochronę przed sabotażem (*Abteilung Personeller Geheim-/ Sabotageschutz – Abt P*).

Służby wywiadowcze w Niemczech nie posiadają uprawnień policyjnych ani możliwości realizacji czynności procesowych. W niemieckim modelu występuje również separacja struktur od systemu organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości, dyrektywa oportunizmu przy relacji czynności i procedur oraz wielostopniowa kontrola nad służbami.

Cechą charakterystyczną dla niemieckiego modelu służb wywiadowczych jest częściowe odzwierciedlenie federalnej struktury państwa, co wiąże się z posiadaniem znacznego stopnia niezależności w zakresie bezpieczeństwa wewnętrznego przez kraje związkowe. W Republice Federalnej Niemiec funkcjonuje zasada separacji służb specjalnych od instytucji policyjnych (*trennunsgebot*). Zasada ta została wprowadzona przez aliantów w ustawie o Federalnym Urzędzie Ochrony Konstytucji i jego współpracy z Krajowymi Urzędami Ochrony Konstytucji jako warunek *sine qua non* utworzenia służb specjalnych w Zachodnich Niemczech[58]. Zasadę tę wprowadzono celem uniknięcia tragicznych sytuacji z czasów nazistowskich Niemiec, gdzie aparat służb bezpieczeństwa dysponował uprawnieniami śledczymi, co ułatwiało ściganie przeciwników politycznych. *„Konsekwencją separacji służb specjalnych od służb policyjnych jest stosowany w niemieckiej praktyce model rozwiązań funkcjonalno-organizacyjnych w systemie instytucji ścigania i wymiaru sprawiedliwości”*[59]*.* Model ten obowiązuje w zakresie zwalczania przestępstw o motywie politycznym, zagrażających bezpieczeństwu wewnętrznemu państwa i jego porządkowi konstytucyjnemu, przestępstw godzących w suwerenność i międzynarodową pozycję kraju oraz zagrażających jego niepodległości i nienaruszalności terytorium. Model ten dotyczy spraw, które pozostają w zainteresowaniu służb specjalnych m.in. zwalczania międzynarodowego terroryzmu, szpiegostwa na rzecz obcych wywiadów[60].

Niemieckie służby specjalne w swojej działalności nie kierują się zasadą legalizmu (*„bezwarunkowa konieczności informowania organów prokuratury o podejrzeniu popełnienia przestępstwa”*[61]), a w przypadku, gdy zagrożony jest ważny interes operacyjny, służby mogą stosować dyrektywę oportunizmu prawnego (*„możliwość odstępowania od zgłoszeń o podejrzeniu popełnienia przestępstwa”*[62]). Dyrektywy oportunizmu nie stosuje się, gdy podejrzewa się popełnienie ciężkich przestępstw tj. zabójstwa, porwania czy zamachu terrorystycznego.

PODSUMOWANIE

Po zakończeniu zimnej wojny niemieckie służby wywiadowcze stanęły przed koniecznością głębokiej transformacji, wynikającej z nowej rzeczywistości geopolitycznej i społecznej. Upadek muru berlińskiego i zjednoczenie Niemiec doprowadziły do likwidacji Niemieckiej Republiki Demokratycznej (NRD) oraz jej służb wywiadowczych, w tym budzącego postrach Ministerstwa

[58] D. Pożaroszczyk, op. cit., s. 162.

[59] J. Gawryszewski, op. cit., s. 13.

[60] Ibidem.

[61] Ibidem, s. 14.

[62] Ibidem.

Bezpieczeństwa Państwowego (Stasi). Próby integracji byłych funkcjonariuszy Stasi z nowymi strukturami spotkały się z silnym sprzeciwem społecznym, co zmusiło władze do zbudowania nowych, transparentnych służb wywiadowczych. Niemieckie służby wywiadowcze musiały zmierzyć się z nowymi wyzwaniami, takimi jak ekstremizm wewnętrzny, terroryzm i zmieniające się zagrożenia globalne. Nastąpiły również reformy organizacyjne niemieckich służb wywiadowczych, obejmujące rozszerzenie kompetencji i integrację nowych obszarów działania. Ustanowiono szeroki nadzór parlamentarny nad służbami wywiadowczymi, co miało zwiększyć transparentność i kontrolę.

Niemieckie służby wywiadowcze, mimo sceptycznego podejścia do amerykańskiej „wojny z terroryzmem", aktywnie uczestniczyły w działaniach antyterrorystycznych. Po zamachach z 11 września 2001 roku, Niemcy zwiększyły swoje zaangażowanie w misje NATO oraz wzmocniły legislację antyterrorystyczną. System kontroli nad służbami wywiadowczymi został zreformowany, aby zwiększyć efektywność nadzoru, co objęło również nową ustawę w 2016 roku, wzmacniającą kompetencje Parlamentarnej Komisji Kontroli. Pomimo zwiększonych uprawnień komisji nadzorczej, brakowało wzmocnienia personelu pomocniczego, co utrudniało pełną skuteczność nadzoru.

Obecnie niemieckie służby wywiadowcze obejmują Federalną Służbę Wywiadu (BND), Federalny Urząd Ochrony Konstytucji (BfV), Krajowe Urzędy Ochrony Konstytucji (LfV) oraz Służbę Ochrony Sił Zbrojnych (MAD). BND odpowiada za wywiad zagraniczny, natomiast BfV i LfV zajmują się bezpieczeństwem wewnętrznym, koncentrując się na ochronie konstytucji, zwalczaniu ekstremizmu i terroryzmu. Podsumowując, transformacja niemieckich służb wywiadowczych po zakończeniu zimnej wojny była procesem skomplikowanym i wieloaspektowym, wymagającym rozwiązania wielu problemów związanych z integracją, dekomunizacją i dostosowaniem do nowych zagrożeń. Współczesne niemieckie służby wywiadowcze funkcjonują w ramach dobrze zdefiniowanej struktury, z jasno określonymi kompetencjami i silnym nadzorem parlamentarnym, choć nadal stoją przed wyzwaniami związanymi z nowymi formami zagrożeń.

BIBLIOGRAFIA

REFERENCES LIST

PIŚMIENNICTWO

LITERATURE

„Dezubekizacja": jak to robili Niemcy, Ośrodek Studiów Wschodnich, Warszawa 2007.

Adams J., *Historical Dictionary of German Intelligence*, Lanham 2009.

Aufgaben und Befugnisse, https://web.archive.org/web/20230308211219/https://www.bundeswehr.de/de/organisation/weitere-bmvg-dienststellen/mad-bundesamt-fuer-den-militaerischen-abschirmdienst/aufgaben-mad.

Childs D., Popplewell R., *The Stasi: The East German Intelligence and Security Serv*ice, Basingstoke 1999.

Daun A., Germany [w:] *PSI Handbook of Global Security and Intelligence. National Approaches*. Vol.2. Europe, the Midddle East, and South Africa , red. S. Farson, P. Gill, M. Phythian, S. Shapiro, London 2008.

Der Bundesnachrichtendienst heute, August 2016.

Deutscher Bundestag, Erster Teil der Reform des Nachrichtendienstrechts wird abgestimmt, https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2023/kw46-de-nachrichtendienste-976560.

Die Arbeit der Nachrichtendienste, Deutscher Bundestag, https://www.bundestag.de/webarchiv/Ausschuesse/ausschuesse20/weitere_gremien/parlamentarisches_kontrollgremium/nachrichtendienste-867434.

Die Rosenholz Dateien, https://www.bundesarchiv.de/themen-entdecken/online-entdecken/themenbeitraege/die-rosenholz-dateien/.

Engelmann R., Halbrock C., Joestel F., *Vernichtung von Stasi-Akten Eine Untersuchung zu den Verlusten* 1989/90, Berlin 2020.

Faligot R., Guisnel J., Kauffer R., *Francuskie służby specjalne*, Warszawa 2019.

Gasztold A., *Strategie antyterrorystyczne USA i RFN po 11 września 2001* r., „e-Politikon" 2017, t. 21.

Gawryszewski J., *Służby specjalne w Republice Federalnej Niemiec*, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego" nr 6 (4) 2012.

Gieseke J., *The History of the Stasi: East Germany's Secret Police, 1945–1990*, New York 2015.

Government Responses to International Terrorism, „German Politics" 2018, t. 27, nr 2, s. 275, 277.P. Carstens, 3 Jahre, 140 Zeugen und 3500 Seiten später, „Frankfurter Allgemeine Zeitung", 19.06.2009, https://www.faz.net/aktuell/politik/inland/bnd-abschlussbericht-3jahre-140-zeugen-und-3500-seiten-spaeter-1813246.html.

Hellmuth D., *More Similar Than Different: Of Checks, Balances, and German and American Responses to International Terrorism*, „German Politics" 2018, t. 27, nr 2.

Hovestädt D., *A legacy of the DDR The Stasi Records Archive*, [w:] J. Boel, P. Cnavaggio, A. Gonzales Quintana, Archives and Human Rights, London 2021.

Ischebeck-Baum F., *Anglo-German intelligence relations and Brexit*, „Journal of Intelligence History" 2017, t. 16, nr 2.

Kamiński M. A., *Ewolucja wywiadu jako instytucji państwa*, Akademia Sztuki Wojennej, Warszawa 2021.

Kozłowski J., Pelc M., Zieliński T., *Metody, techniki i narzędzia analityczne*, cz. 1, Wydawnictwo Akademii Sztuki Wojennej, Warszawa 2024.

Krieger W., *Oversight of Intelligence: A Comparative Approach* [w:] National Intelligence Systems: Current Research and Future Prospects, red. G.F. Treverton, W. Agrell, Cambridge 2009.

Larecki J. H., *Wielki leksykon tajnych służb świata. Organizacje wywiadu, kontrwywiadu i policji politycznych, terminologia profesjonalna i żargon operacyjny,* Oficyna Wydawnicza RYTM, Warszawa 2017.

Legner J., *Commissioner for the Stasi files*, American Institute for Contemporary German Studies, Key Institutions of German Democracy, Series 7 (Washington, 2003.

Lichtenberg A., Stasik E., *10 lat pakietu ustaw antyterrorystycznych*, „Deutsche Welle" https://www.dw.com/pl/10-lat-pakietu-ustaw-antyterrorystycznych/a-15657616.

Müller-Enbergs H., "*Rosenholz". Eine Quellenkritik*, BF informiert 28/2007.

Pherson R. H., Heuer R. J., *Structured Analytic Techniques for Intelligence Analysis*, SAGE Publications 2020.

Pożaroszczyk D., *Federalny Urząd Ochrony Konstytucji – zadania i charakterystyka zwalczanych zagrożeń*, „Przegląd Bezpieczenstwa Wewnętrznego", nr 5 (8) 2013.

Themen, https://www.verfassungsschutz.de/DE/themen/themen_node.html

Töpfer E., *FRA monthly data collection on the current reform of intelligence legislation*, Berlin 2017.

Wetzling T., *Germany's intelligence reform: More surveillance, modest restraints and inefficient controls*, Berlin 2017.

ŹRÓDŁA

SOURCES

Ustawa o Federalnym Urzędzie Ochrony Konstytucji, https://www.gesetze-im-internet.de/bverfschg/BJNR029700990.html

Ustawa o Służbie Kontrwywiadu Wojskowego, (https://www.gesetze-im-internet.de/madg/__1.html

Ustawa o współpracy władz federalnych i krajów związkowych w zakresie ochrony konstytucji oraz o Federalnym (Ustawa federalna o ochronie konstytucji - BVerfSchG), https://www.gesetze-im-internet.de/bverfschg/BJNR029700990.html

OPEN ACCESS

Copyright (c) 2025 Natalia Domasiak

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License